

Regio intelligence Utrecht: vergelijkbaarheid van informatie

Status: Definitief

Datum: 22-9-2014

Auteurs: Vincent Linderhof en Rolf Michels

Dit onderzoek is uitgevoerd door LEI Wageningen UR in opdracht van en gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken, in het kader van de Helpdesk in het onderzoekthema Ruimtelijke Regionale Versterking van Economie en Natuur (projectnummer BO-11-014.01-004-LEI))

Foto titelpagina: *<https://beeldbank.rws.nl>, Rijkswaterstaat*

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
1. Inleiding	5
2. Aanpak	5
2.1 Stap 1 Overzicht van studies en de aspecten van de studies.....	5
2.2 Stap 2: Van hoofdthema's naar indicatoren.....	6
2.3 Stap 3 Gedetailleerde analyse van 5 indicatoren	9
3. Resultaten.....	10
3.1 Eenvoudig meetbare indicatoren	10
Werkgelegenheid	10
Arbeidsproductiviteit	12
Aandeel grote en kleine bedrijven	14
3.2 Indicatoren voor topsectoren	15
Topsectoren in de provincie Utrecht.....	15
3.3 Samengestelde indicatoren.....	19
Concurrentiepositie	19
Internationalisering.....	19
4. Conclusies en aanbevelingen.....	20
4.1 Conclusies	20
4.2 Aanbevelingen.....	22
Literatuur	23
Bijlagen	24
Bijlage 1. Achtergrondinformatie werkgelegenheid	24
Bijlage 2. Achtergrondinformatie arbeidsproductiviteit	27
Bijlage 3. Achtergrondinformatie grote en kleine bedrijven	29

Managementsamenvatting

Het ministerie van EZ heeft behoefte aan beter inzicht in de beschikbare en meest recente informatie over de economische potentie van de regio Utrecht. Het ministerie is specifiek geïnteresseerd in het verdienvermogen van kleine en grote bedrijven. Voor de provincie Utrecht hebben we:

1. in kaart gebracht welke informatie over de regionaal-economische potentie van de regio (publiekelijk) beschikbaar is, specifiek gericht op het verdienvermogen van kleine en grote bedrijven.
2. een onderlinge vergelijking gemaakt van de beschikbare informatie/onderzoeken door een analyse uit te voeren van de gebruikte uitgangspunten, indicatoren en methodieken
3. op basis van die analyse aangegeven waar eventuele hiaten zitten in termen van data en methodieken.

In de eerste stap is een overzicht gemaakt van de studies per thema in de onderzoeksbibliotheek: Arbeidsmarkt, Bereikbaarheid, Ruimte en vastgoed, Concurrentiepositie, Duurzaamheid, Economische kerngegevens en dynamiek, Innovatie, Internationalisering en Sector- en cluster studies. Daarbij is voor elke studie een aantal aspecten geïnventariseerd om de studies te kunnen vergelijken. De aspecten zijn onder andere opsteller, opdrachtgever, frequentie, niveau (meeteenheid), schaal (eenheid van presentatie) en prognose. Daarbij is aangegeven aan welke andere thema's de studies nog meer bijdragen. Als tweede stap zijn deze thema's losgelaten om een indeling te maken naar relevante indicatoren die iets zeggen over de economische potentie. Voor vijf indicatoren (werkgelegenheid, arbeidsproductiviteit, aantal bedrijven, topsectoren en concurrentiepositie) zijn vergelijkingen van de beschikbare studies gemaakt (stap 3).

De studievergelijkingen laten zien dat er een onderscheid is tussen eenvoudig meetbare, indicatoren voor topsectoren en samengestelde indicatoren. Eenvoudig meetbare indicatoren zijn werkgelegenheid, arbeidsproductiviteit en het verschil tussen grootte en kleine bedrijven. Vaak zijn er meerdere studies voor beschikbaar, waarbij studies verschillen in de onderverdeling (bijvoorbeeld gemeenten of topsectoren). Hierdoor zijn de indicatoren van deze studies complementair. Echter, de uitgangspunten verschillen vaak wel, omdat er bijvoorbeeld verschillende databronnen gebruikt worden, zoals CBS, LISA en Kamer van Koophandel. De indicatoren zijn gebaseerd op steekproeven en registratie waarvoor geen uitgebreide analyse nodig is. De frequentie van het verschijnen van studies met eenvoudig meetbare indicatoren is hoger dan bij samengestelde indicatoren. Vaak maken de studies gebruik van referenties (heel Nederland, andere gebieden of andere sectoren).

Voor samengestelde indicatoren, zoals concurrentiepositie, en indicatoren voor topsectoren, geldt dat er slechts een beperkt aantal studies met kwantitatieve informatie beschikbaar is. De samengestelde indicatoren en de indicatoren voor topsectoren vergen ook een uitgebreide analyse om ze te bepalen, waardoor ze vaak maar voor één of enkele momenten in de tijd beschikbaar zijn. De frequentie van verschijnen is laag. De vergelijkbaarheid van de studies is ook beperkt, omdat de exacte waarden van indicatoren niet gegeven worden en er met rangordes wordt gewerkt (benchmarken), waarbij de ene regio/sector met de andere vergeleken wordt. Bovendien hanteert elke studie andere definities en methoden voor indicatoren en ranglijsten.

De vraag of er hiaten zijn, is moeilijk te beantwoorden, omdat het afhangt van het doel van de gebruiker van de onderzoeksbibliotheek. Als men informatie wil over de economische potentie in de toekomst, dan is er een kennishiaat, omdat er weinig studies met prognoses zijn. Verder is er een kennishiaat rondom het thema "Duurzaamheid" geconstateerd in de onderzoeksperiode, omdat er weinig studies beschikbaar waren. Na de onderzoeksperiode is onder andere de Monitor Groen Geld Verdienen beschikbaar gekomen.

1. Inleiding

De afgelopen jaren zijn er veel onderzoeken verschenen over de regionaal-economische potentie van de provincie Utrecht vanuit verschillende invalshoeken en vanuit verschillende spelers in de regio, zoals Kamer van Koophandel, UWV arbeidsmarktregio's, grootbanken, gemeenten, regionale samenwerkingsverbanden en de provincie. Economic Board Utrecht (EBU) heeft deze onderzoeken verzameld in een digitale onderzoeksbibliotheek. Dit is een openbare bron voor iedereen die graag op de hoogte blijft van de actuele economische ontwikkelingen in de regio Utrecht. Echter de onderzoeken geven geen totaalbeeld van de economische kracht van de provincie Utrecht. Het ministerie van Economische Zaken heeft behoefte aan een totaalbeeld van de beschikbare en meest recente informatie over de economische kracht van de regio Utrecht, zodat duidelijk wordt welke aspecten van economische kracht onderzocht zijn en welke kennishiaten er nog zijn. Het ministerie is specifiek geïnteresseerd in het verdienvermogen van kleine en grote bedrijven.

Het project beoogt voor de provincie Utrecht:

1. in kaart te brengen welke informatie over de regionaal-economische potentie van de regio (publiekelijk) beschikbaar is, specifiek gericht op het verdienvermogen van kleine en grote bedrijven.
2. een onderlinge vergelijking te maken van de beschikbare informatie/onderzoeken door een analyse uit te voeren van de gebruikte uitgangspunten, indicatoren en methodieken
3. op basis van die analyse aan te geven waar eventuele hiaten zitten in termen van data en methodieken.

Voor de uitvoering van dit project maken we gebruik van de onderzoeken in de digitale onderzoeksbibliotheek van de Economic Board Utrecht (EBU). We beperken ons tot de onderzoeken die tot eind 2013 aan de onderzoeksbibliotheek zijn toegevoegd. Bovendien gaan we niet nader in op de strategische thema's van EBU (regionaal-economische kernindicatoren, innovatie en samenwerking en marktontwikkeling van domeinen groen, gezond en slim) en in hoeverre de onderzoeksbibliotheek in de kennisbehoefte van deze strategische thema's voldoet. Tot slot gaan we ook niet in op de discussie over het gebruik van bepaalde indicatoren zoals het gebruik van samengestelde indicatoren en prognoses.

Deze rapportage beschrijft welke informatie (openbaar) beschikbaar is over de regionaal-economische potentie van de regio, vergelijkt beschikbare informatie/onderzoeken onderling en geeft aan welke hiaten er zijn in termen van data en methodieken.

In hoofdstuk 2 beschrijven we de gehanteerde aanpak. In onze aanpak worden 3 stappen onderscheiden die in hoofdstuk 2 beschreven worden. Hoofdstuk 3 bespreekt de resultaten van de vergelijking van bronnen voor de vijf gekozen indicatoren. In hoofdstuk 4 trekken we conclusies.

2. Aanpak

2.1 Stap 1 Overzicht van studies en de aspecten van de studies

De aanpak om tot een vergelijking van informatie uit de verschillende onderzoeken te komen bestaat uit een aantal stappen. Er worden vier stappen onderscheiden:

Stap 1: Overzicht maken van studies voor verschillende kenmerken.

De onderzoeken in de onderzoeksbibliotheek zijn ingedeeld in 8 thema's : 1) Arbeidsmarkt, 2) Bereikbaarheid, Ruimte en vastgoed, 3) Concurrentiepositie, 4) Duurzaamheid, 5) Economische kerngegevens en dynamiek, 6) Innovatie, 7)

Internationalisering, en 8) Sector- en cluster studies. Deze indeling is gebaseerd op belangrijkste onderwerp of indicator van de studie, maar de studies bevatten ook vaak informatie over andere thema's. In het resulterende schema kunnen studies aan meerdere thema's worden verbonden.

In stap 1 wordt een inventarisatie van indicatoren gemaakt waarbij ook informatie van andere thema's worden aangeduid.

Verder worden in stap 1 een aantal kenmerken voor het vergelijken van de informatie in de studies verzameld:

Aspect	Omschrijving
Jaar	In welk jaar werd de studie gepubliceerd?
Opdrachtgever	Welke organisatie gaf opdracht voor de studie?
Opsteller	Welke organisatie heeft de studie uitgevoerd?
Niveau	Wat is de geografische of bestuurlijke eenheid waarover gegevens worden gepubliceerd (Bedrijven, gemeente, provincie, steden, andere regio's)?
Schaal	Wat is de geografische of bestuurlijke eenheid (schaal) waarop gegevens worden gepresenteerd (internationaal, nationaal, provincie)?
Frequentie	Met welke frequentie wordt de informatie geactualiseerd (eenmalige studie of een periodieke uitgave)
Retrospectief	Terugkijkend (afgelopen periode)
Prognose	Vooruitblikkend
Referentie	Waarmee worden de resultaten vergeleken?
Uitgangspunten	Welke uitgangspunten heeft de studie gehanteerd?
Methodieken	Welke methodieken zijn gebruikt in de studie? Voorbeelden zijn steekproef, registratie, expert judgement, benchmarken, simulatie.
Databron	Welke databronnen zijn gebruikt voor de informatie (CBS, LISA, Kamer van Koophandel, Kadaster etc.)? Elke databron verschilt in uitgangspunten bij de dataverzameling en bewerking waardoor het vergelijken van informatie wordt beïnvloed, zie http://www.lisa.nl/data/verschillen-lisa-kvk-cbs

Merk op dat het niveau waarop gemeten wordt vaak op een lager aggregatieniveau wordt gepresenteerd dan de schaal. Bevolkingsaantallen zijn beschikbaar op het niveau van gemeenten, maar worden gepresenteerd op het provincieniveau (schaal).

In het werkblad "EBU-inzicht-hoofdthema's" van het EXCEL-bestand "EBU-inzicht2014-03-07.xlsx" staat het overzicht van studies uit de EBU onderzoeksbibliotheek. Voor elke studie is aangegeven wat het hoofdthema (HT) is en welke andere thema's worden gepresenteerd.

2.2 Stap 2: Van hoofdthema's naar indicatoren

Na stap 1 gaan we dieper in op de informatie die in de verschillende studies zijn gebruikt. De ene studie geeft bijvoorbeeld informatie over de economische groei (percentage), terwijl een andere studie de ontwikkeling in bruto toegevoegde waarde presenteert (miljarden euro's). De indeling naar thema's' in de onderzoeksbibliotheek is te algemeen bevonden. Daarom is de aanpak om de verzamelde studies te categoriseren op basis van de indicatoren die centraal staan in deze verzamelde studies. Deze indicatoren zijn de leidraad voor de verdere vergelijking van de studies.

Tabel 2.1: Relevante indicatoren voor economische potentie van de provincie Utrecht gekoppeld aan de hoofdthema's

Indicatoren	Nieuwe thema's
Aantal vacatures	Arbeidsmarkt
Omvang beroepsbevolking	Arbeidsmarkt
Aantal banen (werkgelegenheid)	
Werkloosheid bevolking	Arbeidsmarkt
Opleidingsniveau van bevolking	Arbeidsmarkt
Onderwijs (aanbod)	Arbeidsmarkt
Bereikbaarheid over weg/spoor	Bereikbaarheid en infrastructuur
Bereikbaarheid over water	Bereikbaarheid en infrastructuur
Bereikbaarheid door de lucht	Bereikbaarheid en infrastructuur
Woon- en werkverkeer	Bereikbaarheid en infrastructuur
Aansluitingsadressen op internet	Bereikbaarheid en infrastructuur
Aantal/aandeel MVO-bedrijven	Duurzaamheid
Aandeel bedrijvenduurzaamheidsmonitor	Duurzaamheid
Afvalscheiding	Duurzaamheid
Kwaliteit lucht (vervuiling)	Duurzaamheid
Economische groei	Economische kerngegevens
Arbeidsproductiviteit	Economische kerngegevens
Toegevoegde waarde en/of omzet	Economische kerngegevens
Export- en importcijfers	Economische kerngegevens
Inkomensniveau bevolking	Economische kerngegevens
Aandeel grote en kleine bedrijven	Bedrijfsdynamiek
Aantal vestigingen	Bedrijfsdynamiek
Aantal faillissementen	Bedrijfsdynamiek
Aantal opheffingen	Bedrijfsdynamiek
Aantal startende ondernemingen	Bedrijfsdynamiek
R&D-investeringen	Innovatie
Aantal procesinnovaties	Innovatie
Aantal productinnovaties	Innovatie
Aantal sociale innovaties	Innovatie
Aantal patentaanvragen	Innovatie
Leegstand bedrijfsruimte	Vestiging bedrijven
Prijs bedrijfsruimte	Vestiging bedrijven
Waardering omgeving	Vestiging bedrijven
Vraag en aanbod woningen	Woningmarkt
Benchmark andere regio's	Concurrentiepositie en internationalisering
Aandeel buitenlandse bedrijven	Concurrentiepositie en internationalisering

Deze indicatoren hebben we steeds gekoppeld aan nieuwe thema's, zie Tabel 2.1. De nieuwe indeling van thema's verschilt met de indeling in de onderzoeksbibliotheek. De nieuwe thema's zijn: 1) Arbeidsmarkt, 2) Bereikbaarheid en infrastructuur, 3) Duurzaamheid, 4) Economische kerngegevens, 5) Bedrijfsdynamiek, 6) Innovatie, 7) Vestiging bedrijven, 8) Woningmarkt 9) Concurrentiepositie en internationalisering en 10) Topsectoren. De thema-indeling is gebaseerd op de -thema's van de

onderzoeksbibliotheek, maar soms hebben we categorieën gesplitst of samengevoegd, zie Tabel 2.2.

Tabel 2.2: Indeling van thema's uit de EBU onderzoeksbibliotheek en nieuwe thema's en overige sectoren

Thema's onderzoeksbibliotheek	Nieuwe thema-indeling
Arbeidsmarkt	Arbeidsmarkt
Bereikbaarheid en infrastructuur	Bereikbaarheid, Ruimte en vastgoed
Vestiging bedrijven	
Woningmarkt	
Duurzaamheid	Duurzaamheid
Economische kerngegevens	Economische kerngegevens en dynamiek
Bedrijfsdynamiek	
Innovatie	Innovatie
Concurrentiepositie en internationalisering	Internationalisering
	Concurrentiepositie en internationalisering
Topsectoren	Sectorstudies

Indeling in (Top)sectoren

De categorie Topsectoren is een speciale categorie, omdat het sectoren betreft die op verschillende thema's (of indicatoren) kunnen worden vergeleken, zie Tabel 2.3. We gaan uit van de 9 topsectoren die het Ministerie heeft benoemd, aangevuld met de gastvrijheidseconomie, financiële en zakelijke dienstverlening en de bouw.

Tabel 2.3: Indeling van topsectoren en overige sectoren

Topsectoren	Tuinbouw en uitgangsmaterialen
	Agro&Food
	Water
	Life sciences & health
	Chemie
	High techsystemen en materialen
	Energie
	Creatieve industrie
	Logistiek
Overige sectoren	Gastvrijheidseconomie
	Financiële en zakelijke dienstverlening
	Bouw
	Overige sectoren

In het werkblad "EBU-inzicht-indicatoren" van het EXCEL-bestand "EBU-inzicht2014-03-07.xlsx" staat het overzicht van studies uit de EBU onderzoeksbibliotheek. Voor elke studie is aangegeven wat de indicatoren zijn en onder welk thema deze worden gepresenteerd.

De indeling van de indicatoren en de topsectoren (ca. 30 kolommen) vervangt dus de indeling van de thema's uit de onderzoeksbibliotheek (8 kolommen) zie het werkblad "EBU-inzicht-indicatoren" van het EXCEL-bestand "EBU-inzicht2014-03-07.xlsx". Hierdoor zal er meer onderscheid ontstaan tussen de informatie die de studies in de

onderzoeksbibliotheek van de EBU bevatten. We vergelijken de studies op basis van de indicatoren. Overeenkomsten en verschillen tussen de studies en informatie worden duidelijk.

2.3 Stap 3 Gedetailleerde analyse van 5 indicatoren

In samenspraak met de het ministerie van Economische Zaken is ervoor gekozen om vijf indicatoren gedetailleerder te analyseren. De keuze van indicatoren heeft meerdere redenen. Ten eerste zijn alle indicatoren onderdeel van het beleidsveld van de opdrachtgever. Ten tweede verschillende het type indicatoren. De indicatoren werkgelegenheid, productiviteit en aantal bedrijven zijn eenvoudig meetbare indicatoren, die rechtstreeks uit beschikbare databronnen kunnen worden ontleend (werkgelegenheid en aantal bedrijven) of die met een eenvoudige bewerking van beschikbare bronnen kunnen worden afgeleid (productiviteit). Indicatoren voor topsectoren en concurrentiepositie zijn samengesteld op basis van veel beschikbare indicatoren (en databronnen). Voor topsectoren geldt dat het een herindeling van sectoren betreft, maar dat de herindeling voor meerdere indicatoren gemeten kan worden. Ten derde verschillen de drie eenvoudige indicatoren (werkgelegenheid, arbeidsproductiviteit en aandeel grote en kleine bedrijven) in de mate waarin erover gerapporteerd wordt. Er zijn meer studies over werkgelegenheid dan over arbeidsproductiviteit. De studies voor topsectoren en concurrentiepositie zijn bewerkelijk en worden incidenteel gerapporteerd.

1. Werkgelegenheid (thema Arbeidsmarkt)

Er zijn veel bronnen die naar werkgelegenheid verwijzen, waarbij er een grote verscheidenheid in schaal, niveau en sectoren is. Een deel van de bronnen zal vergelijkbare data en methoden gebruiken, maar dan voor een geografisch deel van de provincie of een bepaalde (top)sector. Werkgelegenheid is een indicator die aan meerdere thema's bijdraagt. Het is ook een indicator voor het thema Economische kerngegevens. Ook kan het bijdragen aan de thema's topsectoren en concurrentiepositie.

2. Arbeidsproductiviteit (thema Economische kerngegevens)

Arbeidsproductiviteit is de hoeveelheid productie/toegevoegde waarde die per tijdseenheid wordt geproduceerd door één arbeider. Er zijn veel bronnen die naar arbeidsproductiviteit verwijzen, waarbij er ook een grote verscheidenheid in schaal, niveau en sectoren is. Een deel van de bronnen zal vergelijkbare data en methoden gebruiken, maar dan voor een geografisch deel van de provincie of een bepaalde (top)sector.

3. Aandeel grote en kleine bedrijven (thema Bedrijfsdynamiek)

Er zijn veel bronnen die iets over het aantal bedrijven zeggen, terwijl er maar een beperkt aantal databronnen is die er gegevens over verzamelen. Daarmee is het een interessante casus om de gegevens van verschillende studies te vergelijken. Aanvullend wordt er vaak ook een onderscheid naar (top)sectoren gemaakt of naar een geografische indeling.

4. Topsectoren in de provincie Utrecht

De topsectoren zijn een relatief nieuw fenomeen in de statistieken over de economisch potenties van regio's. Enerzijds komt dat omdat de topsectoren een andere benadering dan de klassieke SBI-indeling vraagt en anderzijds komt dat omdat de indeling van sectoren nog niets zegt over de gebruikte indicatoren (werkgelegenheid, economische groei etc.) van studies. Uit het overzicht van studies valt op te maken dat maar een beperkt aantal studies concreet ingaat op de topsectoren. Daarbij kunnen de studies over topsectoren ook verschillende indicatoren betreffen. Door het vergelijken van de gebruikte indicatoren kunnen we laten zien welke informatie over topsectoren voorhanden is en welke informatie ontbreekt.

5. Concurrentiepositie als indicator (thema's Concurrentiepositie en internationalisering)

Een belangrijke indicator voor de economische potentie van de regio Utrecht is de concurrentiepositie. Concurrentiepositie is een abstract begrip, waarvan de definitie niet op voorhand vastligt. Het begrip wordt namelijk beïnvloed door verschillende andere indicatoren, zoals werkgelegenheid, vestigingslocatie, bereikbaarheid etc. Daarbij wordt de indicator voor het begrip 'concurrentiepositie' bepaald door de praktische aspecten zoals meetbaarheid.

In het volgende hoofdstuk werken we de vergelijking van de vijf indicatoren nader uit.

3. Resultaten

In stap 2 hebben we de verschillende studies globaal met elkaar vergeleken om na te gaan welke overeenkomsten en verschillen er zijn qua indicatoren. Bij overeenkomsten van de indicatoren uit verschillende studies worden de studie vergeleken op basis van de andere aspecten uit stap 1, te weten opdrachtgever, opsteller, niveau, schaal, frequentie van onderzoek, retrospectief (terugkijkend), prognose (vooruitkijkend), referentie voor de vergelijking, uitgangspunten, methodieken en de gebruikte databronnen.

In stap 3 maken we een gedetailleerdere analyse van de 5 indicatoren, zoals vermeld in paragraaf 2.3. Er worden drie groepen indicatoren onderscheiden: de eenvoudig meetbare indicatoren (paragraaf 3.1), de indicatoren voor topsectoren (paragraaf 3.2) en de samengestelde indicatoren (paragraaf 3.3).

3.1 Eenvoudig meetbare indicatoren

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid heeft betrekking op het aantal banen. Dit is uit te drukken in het aantal werknemers of het aantal fte. Werkgelegenheid is een thema dat in veel studies aan bod komt: 43 studies maken gewag van het aantal banen (in de sector, in een regio, nationaal), zie Tabel 3.1. Van die 43 studies bevatten 7 studies kwantitatieve gegevens over de werkgelegenheid waarmee een vergelijking kan worden gemaakt. De overige studies geven kwalitatieve informatie die niet eenvoudig geverifieerd kan worden of die verwijst naar één van de 7 studies die wel kwantitatieve informatie presenteren.

Tabel 3.1: Lijst met studies uit onderzoeksbibliotheek over werkgelegenheid

Jaar	Studie	Opdrachtgever
2010	EU Regional Competitiveness Index	European Commission
2011	Utrechtse Clusters in bloei	KvK Midden-Nederland
2011	De concurrentiepositie van de Noordvleugel van de Randstad in Europa	PBL
2011	SWOT staat van Utrecht 2010, Duurzaamheidsmeting	Provincie Utrecht
2012	Regionale economie in 2011	CBS
2012	Gamesmonitor	Taskforce Innovatie Regio Utrecht
2012	Vitale bedrijvencusters in de regio Amersfoort	Gemeente Amersfoort, KvK, TFI en ROA
2012	Cross Media Monitor Deel 1 Cross Media in cijfers	iMMovator, medefinanciering EFRO
2012	Cross Media Monitor Deel 2 Cross Media in steden	iMMovator, medefinanciering EFRO
2012	Cross Media Monitor Deel 3 Toekomst van Cross Media cluster	iMMovator, medefinanciering EFRO
2012	Regio's in economisch perspectief 2013	ING*

Jaar	Studie	Opdrachtgever
2012	Monitor Economische ontwikkeling Gooi- en Vechtstreek 2011-2012	KvK Midden-Nederland
2012	Factsheet Economie van Utrecht: Duurzaamheidseconomie	KvK Midden-Nederland
2012	Factsheet Economie van Utrecht per sector	KvK Midden-Nederland en TFI (Taskforce Innovatie Regio Utrecht)
2012	De Randstad Monitor 2012, Randstad Holland in internationaal perspectief	Ministerie van I&M
2012	Monitor Toerisme en Recreatie	Provincie Utrecht
2012	Monitor Economische ontwikkeling regio Amersfoort, eerste halfjaar	REO (Raad voor Economische Ontwikkeling)
2012	Economische verkenningen Regio Utrecht*	TFI en KvK Midden-Nederland*
2012	Arbeidsmarktprognoses 2012-2013	UWV
2013	De regionale economie 2012	CBS
2013	Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt	CBS en TNO*
2013	Nederland compleet, kantoren en bedrijfsruimte markt, Gooi- en Eemland pag. 22 en 60, Utrecht en omgeving pag. 36 en 74	DTZ Zadelhoff
2013	EU Regional Competitiveness Index	European Commission
2013	Atlas voor gemeenten 2013: samenvatting Amersfoort	Gemeente Amersfoort
2013	Atlas voor gemeenten 2013: de positie van Utrecht	Gemeente Utrecht
2013	Utrecht Monitor 2013	Gemeente Utrecht
2013	U10-monitor, feiten en cijfer over de regio Utrecht	Gemeente Utrecht*
2013	Arbeidsmarkt gegevens WGO Utrecht	Gemeente Utrecht
2013	Thermometer economische crisis november 2013	Gemeente Utrecht
2013	Einde aan krimp voor Utrecht	ING*
2013	Conjunctuurenquête Nederland provincie Utrecht	KvK Midden-Nederland
2013	Factsheet Economie per gemeente	KvK Midden-Nederland*
2013	Monitor Economie provincie Utrecht juni	KvK Midden-Nederland*
2013	Bedrijven onder dak, onderzoek naar huisvesting van bedrijven in de regio Utrecht	KvK Midden-Nederland
2013	Utrecht Trend en SWOT-analyse	KvK, provincie Utrecht, gemeente Utrecht en Amersfoort, UWV, Universiteit Utrecht, EBU
2013	Resultaten werkgelegenheidsonderzoek PAR 2013	Provincie Utrecht
2013	Van welvaart naar welzijn, duurzaamheid van veertig Nederlandse regio in kaart	Rabobank
2013	Regionale prognoses 2014	Rabobank
2013	Crossover Works #1	Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
2013	Arbeidsmarktprognose 2013-2014, regionale ontwikkeling arbeidsmarkt pag. 41 t/m 52	UWV
2013	Regio in beeld 2013, arbeidsmarktschets Oost-Utrecht	UWV*
2013	Regio in beeld 2013, arbeidsmarktschets Midden-Utrecht	UWV*
2013	Zzp-ers in Utrecht; een onderzoek naar huisvesting en inkomenssituatie	Werk & Inkomen, REO en Gemeente Utrecht

In bijlage 1 staat een korte beschrijving van de studies die kwantitatieve informatie over werkgelegenheid presenteren. De studies met een * bevatten kwantitatieve informatie over werkgelegenheid.

Opdrachtgeverschap

De Kamer van Koophandel Midden-Nederland was opdrachtgever van acht studies over werkgelegenheid (deze hebben geen betrekking op de gehele provincie Utrecht, maar een deel daarvan). De gemeente Utrecht bracht vijf studies uit en het UWV vier onderzoeken. Andere opdrachtgevers zijn onder meer de provincie Utrecht (3x) en de gemeente Amersfoort (2x). Daarnaast brachten CBS (3x), Europese Commissie (2x), ING (2x), Rabobank (2x) en TFI (2x) onderzoeken uit. Bij één studie, "Utrecht Trend en SWOT-analyse", waren de Kamer van Koophandel, provincie Utrecht, gemeente Utrecht, gemeente Amersfoort, UWV, Universiteit Utrecht en EBU betrokken.

Vergelijkbaarheid studies

De gepresenteerde cijfers over werkgelegenheid in de provincie Utrecht verschillen sterk qua schaalniveau (provincie, arbeidsmarktregio, U10-regio, KvK-regio). Als we de cijfers per schaalniveau en jaar op een rij zetten, valt op dat de getallen nooit exact overeenkomen, maar wel redelijk in de buurt van elkaar liggen, zie Tabel 3.2. Vaak worden dezelfde bronnen aangehaald: CBS, LISA, Handelsregister van de Kamer van Koophandel en CPB. De verschillende bronnen verschillen omdat ze verschillende uitgangspunten hanteren bij de dataverzameling. Zo wijst LISA uitzendkrachten toe aan de sector waar ze werkzaam zijn en niet aan de SBI code van uitzendbureaus zoals het CBS doet, zie <http://www.lisa.nl/data/verschillen-lisa-kvk-cbs>. CBS, LISA en het handelsregister zijn gebaseerd op steekproeven en registraties. CPB verzamelt zelf geen gegevens, maar doet vooral modelberekeningen.

Tabel 3.2: Werkgelegenheid (aantal banen) in de provincie Utrecht en Nederland, naar studie en jaar

Utrecht		2010	2011	2012
U10-monitor, feiten en cijfers over de regio Utrecht (Gemeente Utrecht, 2013)		666.994		675.854
Monitor Economie provincie Utrecht juni (KvK Midden-Nederland, 2013)				676.101
Economische verkenningen Regio Utrecht (TNO, 2012)			671.800	
Regio's in economisch perspectief 2013 (ING, 2012)		665.600		

Nederland	2007	2010	2011	2012
U10-monitor, feiten en cijfers over de regio Utrecht (Gemeente Utrecht, 2013)		8.041.624		8.084.739
Monitor Economie provincie Utrecht juni (KvK Midden-Nederland, 2013)				8.048.821
Economische verkenningen Regio Utrecht (TNO, 2012)			8.065.100	
Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt (CBS/TNO, 2013)	7.886.000	7.899.000		
Regio's in economisch perspectief 2013 (ING, 2012)		7.828.200		

Arbeidsproductiviteit

De arbeidsproductiviteit is kortgezegd de productie, het maken van goederen of diensten, van een werknemer per vastgestelde tijdseenheid (bijvoorbeeld één jaar). Het is gebruikelijk om deze indicator te meten in de toegevoegde waarde per arbeider. Tabel 3.3 toont de lijst met studies waarin arbeidsproductiviteit besproken of gepresenteerd wordt.

Tabel 3.3: Lijst met studies uit onderzoeksbibliotheek over arbeidsproductiviteit

Jaar	Studie	Opdrachtgever
2010	EU Regional Competitiveness Index	European Commission
2011	De concurrentiepositie van de Noordvleugel van de Randstad in Europa	PBL
2012	Monitor Economische ontwikkeling Gooi- en Vechtstreek 2011-2012	KvK Gooi-, Eem- en Flevoland
2012	Factsheet Economie van Utrecht: Duurzaamheidseconomie	KvK Midden-Nederland
2012	Factsheet Economie van Utrecht per sector	KvK Midden-Nederland en TFI
2012	De Randstad Monitor 2012, Randstad Holland in internationaal perspectief	Ministerie van I&M
2012	Economische verkenningen Regio Utrecht	TFI en KvK Midden-Nederland
2012	Arbeidsmarktprognoses 2012-2013	UWV
2013	EU Regional Competitiveness Index	European Commission
2013	Grote regionale verschillen in innovatie	ING
2013	Monitor Economie provincie Utrecht juni	KvK Midden-Nederland
2013	Utrecht Trend en SWOT-analyse	KvK, provincie Utrecht, gemeente Utrecht en Amersfoort, UWV, Universiteit Utrecht, EBU
2013	Arbeidsmarktprognose 2013-2014, regionale ontwikkeling arbeidsmarkt p. 41-52	UWV
2013	Regio in beeld 2013, arbeidsmarktschets Oost-Utrecht	UWV
2013	Regio in beeld 2013, arbeidsmarktschets Midden-Utrecht	UWV

Opdrachtgever

Wat duidelijk wordt, is dat de Kamer van Koophandel Midden-Nederland en het UWV de opdrachtgever zijn voor respectievelijk vijf en vier studies en dat bij één studie de Kamer van Koophandel, provincie Utrecht, gemeente Utrecht, gemeente Amersfoort, UWV, Universiteit Utrecht en EBU betrokken waren. De andere onderzoeken waren in opdracht van het ministerie van I&M (1x), de Europese Commissie (2x), ING (1x) en het Planbureau voor de Leefomgeving (1x). De studies van de Europese Commissie over de "regional competitiveness index" zijn onderzoeken die periodiek herhaald worden (2010 en 2013). Hetzelfde geldt voor de "Arbeidsmarktprognoses" van UWV voor 2012-2013 en 2013-2014.

Vergelijkbaarheid studies

De vergelijkbaarheid van de studies is moeilijk, omdat het niveau en de schaal van studie tot studie verschillen. De onderzoeken voor de Europese Commissie zijn uitgevoerd voor heel Europa op provinciaal niveau (NUTS2). Vijf andere studies hebben eveneens betrekking op het niveau van de provincie. De studies van het UWV hanteren als niveau arbeidsmarktregio's, de administratieve regio's van de regionale UWV kantoren die kleiner zijn dan provincies en die in meerdere provincies kunnen liggen. De grenzen van deze regio's wijken af van die van de provincie Utrecht. De andere studies gaan uit van delen van de provincie NUTS3/COROP, grootstedelijke regio en regio Gooi- en Vechtstreek of provincie overstijgende regio's, zoals Noordvleugel Randstad.

De absolute arbeidsproductiviteit van specifiek de provincie Utrecht komt in twee studies (TNO, 2012 en KvK Midden-Nederland, 2013) aan bod (zie Tabel 3.4). Twee studies geven wel groeicijfers voor de arbeidsproductiviteit, maar presenteren niet de absolute waarde daarvan. Drie studies presenteren de absolute arbeidsproductiviteit voor Nederland maar niet voor de provincie Utrecht, zie Tabel 3.4. Het valt op dat er weinig overlap is qua gepresenteerde jaren, alleen voor 2012 zijn twee getallen voor handen. De

arbeidsproductiviteit voor 2012 ligt in deze studies dichtbij elkaar, maar is niet exact hetzelfde. Het getal voor 2011 uit KvK Gooi-, Eem- en Flevoland (2012) is opvallend lager dan de jaren daarna, maar in de onderzochte studies zijn geen gegevens beschikbaar om dat cijfer te verifiëren. De productiviteitscijfers voor de drie KvK studies in Tabel 3.4 zijn gebaseerd op berekeningen van steekproefcijfers voor werkgelegenheid en productiviteitscijfers voor sectoren van het CBS. De cijfers voor 2013 en 2014 van UWV en Panteia/EIM (2013) zijn prognoses bepaald met expert inschattingen of economische arbeidsmarktmodellen.

Tabel 3.4: Arbeidsproductiviteit 2011-2014 in de provincie Utrecht en Nederland (euro per fte)*

	Studie	2011	2012	2013	2014
Provincie Utrecht					
2012	Economische verkenningen Regio Utrecht (TNO, 2012)	79.500			
2013	Monitor Economie provincie Utrecht juni (KvK Midden-Nederland, 2013)		87.000		
Nederland					
2013	Arbeidsmarktprognose 2013-2014, regionale ontwikkeling arbeidsmarkt p. 41-52 (UWV en Panteia/EIM, 2013)		79.600	80.100	81.100
2012	Monitor Economische ontwikkeling Gooi- en Vechtstreek 2011-2012 (KvK Gooi-, Eem- en Flevoland, 2012)	73.500			
2013	Monitor Economie provincie Utrecht juni (KvK Midden-Nederland, 2013)		80.000		

* Fte betekent fulltime equivalent en staat voor een werknemer met een voltijdstijdsbaan gedurende één jaar.

Aandeel grote en kleine bedrijven

Hierbij gaat het om het totaal aantal bedrijven en de verdeling tussen grote en kleine bedrijven. Over de scheidslijn tussen grote en kleine bedrijven zijn de meningen verdeeld: die varieert van 100 tot 250 werkzame personen.

Vergelijkbaarheid studies

Er is een beperkt aantal studies met gegevens over het aantal bedrijven naar bedrijfsgrootte en een beperkt aantal databronnen (LISA, CBS, Kamer van Koophandel), zie Tabel 3.5.

Tabel 3.5: Lijst met studies uit onderzoeksbibliotheek over kleine en grote bedrijven

Jaar	Studie	Opdrachtgever
2012	Economische verkenningen Regio Utrecht (TNO, 2012)	TFI en KvK Midden-Nederland
2012	Regio's in economisch perspectief 2013 (ING, 2013)	ING
2013	Utrecht Trend en SWOT- analyse	KvK, provincie Utrecht, gemeente Utrecht en Amersfoort, UWV, Universiteit Utrecht, EBU

Twee van de drie rapporten presenteren cijfers over het aandeel grote en kleine bedrijven in de provincie Utrecht. Die cijfers laten zich echter moeilijk vergelijken, omdat de methodiek en uitgangspunten verschillen. ING (2012) berekent het aandeel van het MKB aan de hand van het aandeel in de toegevoegde waarde, terwijl TNO (2012) kijkt naar het aantal werknemers en dit op sectorniveau presenteert. Bovendien hanteren de studies verschillende definities voor midden- en kleinbedrijf (MKB). ING (2012) geeft aan dat MKB bedrijven zijn met minder dan 250 werkzame personen. ZZP'ers vallen buiten deze categorie. In TNO (2012) is het midden- en kleinbedrijf gedefinieerd als bedrijven

met minder dan 100 werkzame personen. Verder presenteert ING (2012) cijfers over 2007 en 2009, terwijl TNO (2012) iets zegt over de periode 1996-2011. De rapporten delen de conclusie dat het aandeel grote bedrijven in de provincie Utrecht hoger ligt dan landelijk. TNO (2012) voegt daar nog aan toe dat het aandeel kleine bedrijven (< 100 werknemers) tussen 1996 en 2011 sterk is toegenomen.

3.2 Indicatoren voor topsectoren

Topsectoren in de provincie Utrecht

Er is een aantal studies over topsectoren in de provincie Utrecht. Anders dan bij de eenvoudig meetbare indicatoren in 3.1 staat bij de indicatoren voor topsectoren niet op voorhand vast welke indicatoren gemeten worden. Bij de Topsectoren kunnen de indicatoren per studie verschillen.

TNO (2012) Economische Verkenningen Regio Utrecht

Topsectoren zijn volgens TNO (2012) ondervertegenwoordigd in de provincie Utrecht. Alle topsectoren hebben een geringer aandeel in de Utrechtse economie dan in geheel Nederland, met uitzondering van de creatieve industrie. Voor die laatste topsector geldt echter dat de aandelen in de provincies van de Randstad en Noord-Brabant groter zijn dan gemiddeld in Nederland.

Dat neemt niet weg dat een aantal topsectoren en speerpunten van belang is voor de provincie Utrecht. Dat zijn de topsectoren Agro&Food, Hightech-systemen en materialen, Creatieve industrie en Logistiek. Daarnaast is de Bouwsector een speerpunt, zie TNO (2012).

Topsectoren zijn een relatief nieuw begrip. De studie *Economische verkenningen Regio Utrecht* (TNO, 2012) heeft de rol van de topsectoren in de provincie Utrecht in cijfers uitgedrukt. De economische indicatoren voor topsectoren in de provincie Utrecht zijn:

- Toegevoegde waarde 2011 voor provincie Utrecht (met als referenties Randstad, Noord-Brabant en Nederland);
- Gemiddelde jaarlijkse groei van toegevoegde waarde in 1996-2011. Hierbij zijn cijfers voor Noord-Brabant, Randstad en Nederland als referentie gegeven;
- Aantal vestigingen in 2011 en ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsomvang, 1996-2011;
- Gemiddelde jaarlijkse groei van toegevoegde waarde voor de periode 2012-2020 voor drie verschillende toekomstscenario's (prognose);
- Prognose van economische groei in 2012-2020;
- Aandeel topsectoren in toegevoegde waarde voor provincie Utrecht in 2020 onder drie verschillende toekomstscenario's.

Arbeidsproductiviteit is in TNO (2012) berekend voor bedrijfstakken uit de Standaard Bedrijfsindeling van het CBS uit 2008 (SBI 2008), maar niet specifiek voor topsectoren. Er zijn in TNO (2012) geen prognoses voor de werkgelegenheidsontwikkeling tot 2020 voor handen.

KvK/TFI (2012). Economie van de provincie Utrecht. Feiten, cijfers en prognoses.

KvK/TFI (2012) baseert de ontwikkelingen voor de topsectoren op de resultaten de studie van TNO (2012). De KVK/TFI presenteert dus geen nieuwe informatie ten aanzien van de topsectoren. KVK/TFI heeft tevens per topsector een factsheet gemaakt

PBL (2013) Internationale Concurrentiepositie van topsectoren in de provincie Utrecht

De PBL presentatie *Internationale Concurrentiepositie van topsectoren in de provincie Utrecht* (zie PBL, 2013) is gebaseerd op drie studies van PBL (PBL, 2011a, 2011b, 2012). In de presentatie van PBL worden alleen de topsectoren gepresenteerd die direct meetbaar zijn op basis van de SBI 2008 indeling, zie Tabel 3.6. De overige topsectoren zijn niet in beschouwing genomen. Agro&food wordt gesplitst in landbouw en voedingsmiddelenindustrie.

Tabel 3.6: Indeling van topsectoren en de topsectorenindeling van PBL (2013)

Topsectoren (volgens kabinet)	PBL (2013)
Tuinbouw en uitgangsmaterialen	*
Agro&food	Landbouw Voedingsmiddelenindustrie
Water	*
Life sciences & health	*
Chemie	Chemie
High tech	Hightech
Energie	Energie
Creatieve industrie	*
Logistiek	Logistiek
Overige sectoren	
Gastvrijheidseconomie	
Financiële en zakelijke dienstverlening	Financiële dienstverlening Zakelijke dienstverlening
Bouw	

* Topsectoren die niet direct op basis van SBI 2008-indeling te meten zijn.

In PBL (2013) wordt vooral de concurrentiepositie van topsectoren gepresenteerd. De concurrentiepositie wordt bepaald aan de hand van 29 vestigingsplaatsfactoren, zoals bevolkingsomvang en -dichtheid, concentratie van (gerelateerde) sectoren, netwerkoriëntatie van bedrijven, connectiviteit (over de weg, door de lucht en via havens), kennisinfrastructuur (publiek en privaat) en Bruto Regionaal Product per inwoner. De absolute waarden van de vestigingsplaatsfactoren worden niet vermeld, maar wel een relatieve score ten opzichte van de concurrenten. Veel vestigingsplaatsfactoren komen overeen met de indicatoren voor de economische potentie van de provincie Utrecht. Vergelijking van de waarden van indicatoren/vestigingsfactoren vergt echter een gedetailleerde studie van de verschillende achtergrondstudies. Op basis van de beschikbare informatie kan alleen iets over de relatieve concurrentiepositie worden gezegd.

Naast de algemene studies over topsectoren zijn er nog een aantal studies gericht op een specifieke topsector. Tabel 3.7 laat zien dat het vooral geldt voor de topsector creatieve industrie en ICT.

Tabel 3.7: Indeling van topsectoren en de topsectorenindeling van PBL (2013)

Studies		Topsectoren										Overige sectoren		
		tuinbouw en uitgangsmaterialen	agro&food	water	life sciences & health	chemie	high tech	energie	creatieve industrie	logistiek	gastvrijheidseconomie	zakelijke diensten	Bouw	
Jaar	Titel													
2012	Economische verkenningen Regio Utrecht	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
2012	Factsheet Economie provincie Utrecht, feiten, cijfers en prognoses	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
2013	Internationale Concurrentiepositie van topsectoren in de provincie Utrecht		X			X	X	X		X		X		
2012	Factsheet Economie van Utrecht per sector	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	
2013	Utrecht Trend en SWOT- analyse				X				X					
2013	Crossover Works #1								X					
2012	Cross Media Monitor Deel 1 Cross Media in cijfers								X					
2012	Cross Media Monitor Deel 2 Cross Media in steden								X					
2012	Cross Media Monitor Deel 3 Toekomst van Cross Media cluster								X					
2012	Gamesmonitor								X					
2012	Monitor Toerisme en Recreatie									X				
2013	Einde aan krimp voor Utrecht								X			X		

Stichting iMMovator (2012a) Cross Media in Cijfers: Cross Media Monitor 2012

Stichting iMMovator (2012a) presenteert indicatoren voor de topsector creatieve industrie en ICT voor drie steden uit de provincie Utrecht, te weten Utrecht, Amersfoort en Nieuwegein. Hierin staat informatie over de volgende indicatoren:

- Aantal banen, aantal vestigingen en gemiddeld aantal banen per vestiging (zgn. vestigingsgrootte) in 2011
- Groei aantal banen, aantal vestigingen en gemiddeld aantal banen per vestiging 2000-2011 (absolute groei en groeipercentage)
- Groei aantal banen, aantal vestigingen en gemiddeld aantal banen per vestiging 2009-2011 (absolute groei en groeipercentage)
- Specialisatiegraad voor aantal banen en aantal vestigingen in 2011 met referentie heel Nederland
- Omzet van de creatieve industrie en ICT

Voor de eerste drie indicatoren zijn er referentiewaarden voor heel Nederland en de Noordvleugel (i.e. provincies Utrecht, Flevoland en Noord-Holland). Bovendien zijn voor alle indicatoren ook waarden voor andere steden in de Noordvleugel gepresenteerd, zoals Amsterdam, Haarlem en Hilversum.

De eerste drie indicatoren (aantal banen en groei van het aantal banen) komen overeen met indicatoren gedefinieerd in de TNO (2012) en TFI/KvK studies, maar worden op een lager administratief niveau gepresenteerd. Daarmee presenteert deze studie aanvullende informatie. Onduidelijk is of de indicatoren vergelijkbaar zijn met de indicatoren uit de KvK-studies, aangezien er geen vergelijkbare referentie gepresenteerd is. Bovendien

komen de gebruikte gegevens uit het gegevensbestand van LISA, terwijl KvK gebruik maakt van het Handelsregister en er eigen bewerkingen op uitvoert.

Stichting iMMovator (2012a) bevat ook cijfers over omzet van de creatieve industrie in de Noordvleugel. De studie zet deze omzet af tegen de omzet van de gehele economie en de omzet in andere steden. De studie gebruikt hiervoor dus niet de toegevoegde waarde (het verschil tussen de omzet, dat wil zeggen de marktwaarde van productie, en de daarvoor ingekochte grondstoffen). Normaal gesproken wordt de toegevoegde waarde en niet de omzet gebruikt om het aandeel en de grootte van een sector in de economie uit te drukken en om de economische groei te bepalen.

Stichting iMMovator (2012b) Top 25 Cross Media Steden in Nederland Cross Media Monitor 2012

In de studie van Stichting iMMovator (2012b) worden de gegevens voor de drie steden uit de provincie Utrecht verder uitgesplitst voor de deelsectoren van de topsector creatieve industrie en ICT. Hiermee wordt aanvullende informatie gepresenteerd. Stichting iMMovator (2012b) presenteert in deze studie geen omzetgegevens.

TFI (2012). De Nederlandse gamesindustrie onderzocht: Gamesmonitor'12.

De studie *De Nederlandse gamesindustrie onderzocht: Gamesmonitor '12* zoomt in op een deel van topsector creatieve industrie. De schaal van de studie is Nederland en het niveau is een aantal steden, waaronder Utrecht. Voor de stad Utrecht worden gegevens over aantal bedrijven en aantal banen van de subsectoren van de gamesindustrie gepresenteerd op basis van gegevens afkomstig van LISA 2011. De informatie is daarmee aanvullend, maar beperkt zich voor wat betreft de provincie Utrecht tot de stad Utrecht.

ING (2013) Einde aan krimp in Utrecht: dienstenexport als troefkaart. Regiovisie Utrecht

De regiovisie Utrecht van het ING Economisch Bureau *Einde aan de krimp voor Utrecht: dienstenexport als troefkaart* beschrijft de economische ontwikkeling in 2013 en de prognoses voor 2013 en 2014. ING (2013) presenteert alleen percentages van verandering voor economische groei en het exportaandeel. Een van de sectoren waar aandacht aan wordt besteed is het exportaandeel van ICT en media (o.a. creatieve industrie). Dergelijke ontwikkelingen worden niet in andere studies gepresenteerd. Doordat er alleen groeiveranderingen worden gepresenteerd, is het niet duidelijk wat de absolute omvang is waarop de groeiveranderingen gebaseerd zijn. Bovendien zijn het bewerkingen van het ING Economische Bureau, die niet nader worden toegelicht.

Tot slot zijn er twee studies die wel ingaan op topsectoren maar geen "harde" informatie presenteren. De *Trend en SWOT-analyse provincie Utrecht* is een samenvatting van een aantal studies. De studie *Cross over Works* is een rapportage met allerlei voorbeelden hoe de creatieve industrie kan innoveren. Het is niet specifiek voor de provincie Utrecht. De voorbeelden zijn in de vorm van casestudy's en essays.

Analyse

Voor de provincie Utrecht is er expliciet informatie bekend over een aantal economische indicatoren op het niveau van de topsectoren. Er zijn gegevens beschikbaar over economische groei, werkgelegenheid en het aantal bedrijven, zowel absoluut als relatief (jaarlijkse groei in de laatste 15 jaar). Ook zijn er prognoses gepresenteerd en is veelal gebruik gemaakt van referenties (heel Nederland of provincie Noord-Brabant). Daarnaast zijn er nog studies met aanvullende indicatoren, die iets zeggen over specifieke steden of ingaan op specifieke topsectoren (creatieve industrie en ICT). Van deze gedetailleerdere studies kunnen we niet zonder meer aannemen dat deze precies aansluiten op de studies met de economische gegevens voor de gehele provincie. In de EBU-bibliotheek bevinden zich geen specifieke studies over andere topsectoren dan de creatieve industrie in de

provincie Utrecht. Voor een aantal topsectoren is de concurrentiepositie in alle provincies onderzocht in de PBL studies, zoals Agro&Food en Hightech Systemen en Materialen. Dat is niet gebeurd voor de topsector Creatieve industrie één van de belangrijkste topsectoren voor de provincie Utrecht.

3.3 Samengestelde indicatoren

Concurrentiepositie

De concurrentiepositie van de provincie Utrecht wordt in twee verschillende studies genoemd, namelijk in de studie *Internationale Concurrentiepositie van topsectoren in de provincie Utrecht* van PBL uit 2013 (PBL, 2013) en de studie *EU Regional Competitiveness Index RCI 2013* (Annoni en Dijkstra, 2013). De studies hanteren verschillende uitgangspunten bij de bepaling van de concurrentiepositie. PBL (2013) gaat uit van vestigingsplaatsfactoren van bedrijven in een bepaalde topsector en Annoni en Dijkstra (2013) gebruiken een samengestelde score als inschatting van concurrentiekracht voor de regio. De PBL uit 2013 bepaalt de concurrentiekracht op basis van een reeks van vestigingsplaatsfactoren voor de verschillende (top)sectoren in EU regio's, die met elkaar worden vergeleken (benchmark methode). PBL (2013) presenteert scores van 29 verschillende vestigingsplaatsfactoren voor de topsectoren van de provincie Utrecht. De scores van een indicator kunnen worden afgezet tegen de gemiddelde score van de topsector in alle 256 NUTS2-gebieden in de EU (NUTS is een samenhangend systeem voor de indeling van het grondgebied van de Europese Unie; NUTS2-gebieden zijn gebieden met 800 duizend tot 3 miljoen inwoners). Voor elke topsector is een verschillende mix van vestigingsplaatsfactoren van belang. PBL (2013) presenteert de vestigingsfactoren voor elke topsector afzonderlijk en komt niet met een overall-score voor de regionale concurrentiekracht, omdat de (gepresenteerde) topsectoren een selectie van economische sectoren is en niet de gehele economie omvat.

In een eerdere studie heeft PBL (2011b) een analyse gemaakt van de sector overstijgende concurrentiepositie van regio's, waaronder die van de provincie Utrecht. Dit gebeurt aan de hand van 19 vestigingsplaatsfactoren. Ook hierin zijn vestigingsplaatsfactoren bepaald, maar dan voor de regio als geheel. Er wordt in PBL (2011b) geen overall-score voor concurrentiekracht voor de provincie Utrecht op basis van de afzonderlijke vestigingsplaatsfactoren gepresenteerd.

Annoni en Dijkstra (2013) hebben in 2013 een ranglijst van de competitie-index voor NUTS2-regio's in de EU gemaakt, de zgn. EU Regional Competitiveness Index (ook een voorbeeld van de benchmark methode). Deze index is gebaseerd op tien kenmerken van de regio, te weten instituties, macro-economische stabiliteit, infrastructuur, gezondheid, basisopleiding, hoger onderwijs, arbeidsmarktefficiency, marktomvang, "technological readiness", "business sophistication" en innovaties. Met een statistische methode, de *principal component analysis* (PCA), zijn de unieke hoofdcomponenten bepaald uit een reeks van onderliggende factoren. Daarmee is voor alle kenmerken een score bepaald, evenals een overall-score. Op die laatste is de concurrentiepositie gebaseerd.

De ranglijst voor 2013 wordt aangevoerd door de provincie Utrecht, net als in 2010 (zie Annoni and Kozovska, 2010).

Internationalisering

Een belangrijk aspect van de concurrentiekracht is internationalisering. De studie *Internationale Concurrentiepositie van topsectoren in de provincie Utrecht* (PBL, 2013) presenteert twee indicatoren die aangeven hoe internationaal georiënteerd het bedrijfsleven in de provincie Utrecht is. Ten eerste is dat het aantal vestigingen van buitenlandse bedrijven in de provincie Utrecht. Ten tweede is dat het aantal bedrijven in de provincie Utrecht met een vestiging in het buitenland. Deze indicatoren verschillen per topsector. De absolute aantallen zijn ook niet gepresenteerd in PBL (2013) of één van de achtergrondstudies. Bovendien worden de indicatoren niet voor alle sectoren gepresenteerd, omdat het voor bepaalde sectoren niet relevant is, zoals de landbouw.

Tabel 3.8: Positie van topsectoren op de ranglijst van 256 NUTS2 gebieden in de EU voor het aantal vestigingen van buitenlandse bedrijven in de provincie Utrecht.

Topsector/sector	Vestigingen buitenlandse bedrijven	Score ten opzichte van gemiddelde	Score t.o.v. gemiddelde van het aantal bedrijven met een buitenlandse vestiging
	Positie van NUTS2 gebied in EU		
Landbouw	n.v.t.		-
Voedingsmiddelenindustrie		Ondergemiddeld	-
Materialenindustrie	55	Ondergemiddeld	-
Hightechindustrie	73	Ondergemiddeld	-
Chemie	32	Ondergemiddeld	
Energie	n.v.t.		
Groothandel	27	Ondergemiddeld	Ondergemiddeld
Logistiek	n.v.t.		
Financiële dienstverlening	16	Ondergemiddeld	Ondergemiddeld
Zakelijke dienstverlening	39	Ondergemiddeld	Ondergemiddeld

Bron: PBL (2013)

De posities zijn gebaseerd op een relatieve score van het aantal bedrijven in buitenlandse handen ten opzichte van het gemiddelde. Absolute waarden van indicatoren zijn niet bekend. Zelfs voor de sector financiële dienstverlening, waarbij de provincie Utrecht de 16^e positie in de lijst van 256 NUTS2-gebieden inneemt, is de relatieve score sterk onder het gemiddelde.

Analyse

Er is een beperkt aantal studies dat iets zegt over de concurrentiepositie van de provincie Utrecht. De concurrentiepositie kenmerkt zich door het grote aantal verschillende dimensies en indicatoren, zie PBL (2013) en Annoni en Dijkstra (2013). De informatie in deze studies is gebaseerd op uitgebreide analyses. Beide studies zijn niet goed vergelijkbaar, omdat er andere uitgangspunten, indicatoren, databronnen en methodieken zijn gebruikt. Annoni en Dijkstra (2013) gaan uit van de concurrentiepositie van de regio en PBL (2013) zegt iets over de concurrentiepositie van de topsectoren in de regio.

Voor internationalisering is er slechts één studie beschikbaar. De mate van internationalisering is berekend voor verschillende (top)sectoren in de provincie Utrecht en vergeleken met andere NUTS2 gebieden in Europa. Een vergelijking met andere studies is niet mogelijk.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

De door EBU verzamelde studies belichten allemaal aspecten van de concurrentiekracht van Utrecht, maar verschillen onderling heel sterk op een aantal aspecten. Daarbij hebben we een onderscheid gemaakt in eenvoudig meetbare en samengestelde indicatoren. Voor de eenvoudig meetbare indicatoren zijn vaak meerdere studies beschikbaar, waarbij de studies op een aantal aspecten verschillen. Dit betekent dat er weinig informatie dubbel wordt gepresenteerd. Het is moeilijk in te schatten of de

informatie uit verschillende studies dezelfde uitgangspunten hanteert, zonder een gedetailleerde analyse te doen. In verschillende studies worden de uitgangspunten niet duidelijk, of wordt er geen kwantitatieve informatie gepresenteerd, omdat de studies de resultaten aan andere studies ontleen.

De aspecten waarin de studies verschillen zijn vooral het ruimtelijk niveau van analyse en de schaal waarop het gepresenteerd wordt, de jaren waarop de analyse betrekking heeft, de frequentie waarin het onderzoek wordt uitgevoerd en de gebruikte databronnen. De schaal waarop informatie gepresenteerd wordt, wordt bepaald door de opdrachtgevers. Organisaties zoals UWV en Kamer van Koophandel gebruikten eigen regio-indelingen, die niet overeenstemmen met de grenzen van de provincie en die ook niet eenvoudig op te schalen zijn. Hiervoor zijn extra bewerkingen en uitgangspunten nodig om dit mogelijk te maken.

De meeste studies zijn retrospectief, terwijl slechts enkele ook inschattingen bevatten over toekomstige ontwikkelingen (prognoses). Bij prognoses worden andere methodieken gebruikt (zoals expert judgement, simulaties en modellen). Daarnaast zijn er vaak verschillen in presentatie: het ene onderzoek presenteert één cijfer (aantal werknemers in 2013), het andere een statistiek met meerdere jaren (aantal werknemers tussen 2010 en 2013) en een derde groeicijfers zonder absolute aantallen (afname van het aantal werknemers van 2,5% in de periode 2010-2013). Om te weten of deze resultaten vergelijkbaar zijn, moeten ook de uitgangspunten van de cijfers worden nagegaan.

Voor de indicatoren voor topsectoren en de samengestelde indicatoren (concurrentiepositie) komt er bij dat ook de onderliggende indicatoren sterk kunnen verschillen. Bij Topsectoren gaat de ene studie over werkgelegenheid en de andere studie over productiviteit, waarmee de studies complementaire informatie geven. De ene studie wordt uitgevoerd voor één van de topsectoren en de andere studie gaat over alle topsectoren. De studies over Topsectoren gebruiken daarbij verschillende uitgangspunten, waardoor de vergelijkbaarheid van informatie beperkt is.

Er zijn twee studies over concurrentiepositie van de provincie Utrecht. De reden hiervoor is dat de concurrentiepositie bepaald wordt op basis van een veelvoud van eenvoudig meetbare indicatoren. Hiermee is de indicator concurrentiepositie een bewerkelijke indicator. De twee studie hanteren ook twee verschillende definities van concurrentiepositie, waardoor de informatie (positie op de ranglijsten van beide studies) sterk verschillen. De samengestelde indicatoren zijn vaak ook bewerkelijk en worden eenmalig of met een lage frequentie (eenmaal in de drie jaar bijvoorbeeld) bepaald.

De lijst met indicatoren van de studies in de onderzoeksbibliotheek en de aspecten van de studies geven een beeld van de economische potentie van Utrecht. Of het beeld van de economische potentie volledig is, is moeilijk aan te geven, omdat het onderzoek slechts op een beperkt aantal indicatoren is uitgevoerd. Bovendien geeft één indicator die op verschillende wijzen wordt gepresenteerd, informatie over ontwikkeling (tijdreeks), verschillende schaalniveaus (van gemeente tot provincie) en verschillende sectoren. Het gewenste beeld wordt mede bepaald door de beleidsmaker of gebruiker van de onderzoeksbibliotheek. Uit het overzicht van studie blijkt dat er sprake is van een kennishiaat voor de toekomstige economische potentie van de provincie Utrecht. Er is slechts een beperkt aantal studies met prognoses voor indicatoren van de economische potentie.

Een ander kennishiaat is het ontbreken van informatie over het thema Duurzaamheid. Er was op het moment van de onderzoeksperiode geen studie in de onderzoeksbibliotheek die iets zei over het aantal bedrijven dat aan maatschappelijk verantwoord ondernemen doet of gebruik maakt van de duurzaamheidsmonitor. Wel komen afvalscheiding en luchtkwaliteit aan bod in een aantal studies. Na de onderzoeksperiode is de Monitor Groen Geld Verdienen (EBU, 2013) beschikbaar gekomen via de onderzoeksbibliotheek.

4.2 Aanbevelingen

Het inzichtelijk maken van gemeten indicatoren en aspecten van de studies levert informatie over de aanwezige kennis. Echter, studies die dezelfde indicatoren zoals werkgelegenheid presenteren kunnen niet uitsluitend op basis van de resultaten worden vergeleken. Ook de uitgangspunten van de studie moeten worden meegenomen bij het interpreteren van de informatie. Dit vergt gedetailleerdere analyses om de vergelijkbaarheid van indicatoren te achterhalen. Tevens geeft deze studie aan dat het toevoegen van meta-informatie van studies bijdraagt aan het sneller interpreteren en vergelijken van verschillende informatiebronnen.

In verschillende studies wordt regelmatig verwezen naar andere studies voor ontwikkelingen in indicatoren. In het huidige overzicht is dat echter niet inzichtelijk gemaakt. Het overzicht van studies met indicatoren zou kunnen worden uitgebreid met een aspect waarmee aangeduid wordt of er naar andere studies verwezen wordt. Hiermee kan ook de vergelijkbaarheid van informatie geborgd worden.

Het identificeren van kennishiaten hangt af van de doelstelling van de beleidsmaker of gebruiker van de onderzoekbibliotheek van EBU. Voor het vergelijken van studies moet de doelstelling van het vergelijken van studies helder zijn. Op basis van doel en beschikbare informatie kan worden getoetst of er sprake is van kennishiaten. De gebruiker (beleidsmaker of ondernemer) moet zelf helder maken welke kennisbehoefte er is. Op basis van de kennishiaten kunnen gericht onderzoeken worden gedefinieerd en uitgezet.

Literatuur

De lijst hieronder betreft studies die niet of onder een andere naam zijn opgenomen in de onderzoeksbibliotheek tijdens de uitvoering van deze studie (eind 2013).

Annoni, P. en K. Kozovska (2010). EU Regional Competitiveness Index 2010. report JRC-IPSC. Joint Research Centre. Luxembourg.

Annoni, P. en L. Dijkstra (2013). EU Regional Competitiveness Index RCI 2013. Draft report JRC. Joint Research Centre. Luxembourg.

EBU (2013). Monitor Groen Geld Verdienen. EBU, Utrecht.

PBL (2011a). The European landscape of knowledge-intensive foreign-owned firms and the attractiveness of Dutch regions. PBL-publicatienummer: 500210001. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

PBL (2011b). De concurrentiepositie van Nederlandse regio's: Regionaal-economische samenhang in Europa. PBL-publicatienummer: 500210002. Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Den Haag.

Bijlagen

Bijlage 1. Achtergrondinformatie werkgelegenheid

De indicator werkgelegenheid komt in 43 studies aan bod, maar tijd, niveau, schaal, uitgangspunten, methodiek, databron en dergelijke verschillen van studie tot studie. Om daar meer zicht op te krijgen, zetten we in deze bijlage een aantal van de voornaamste studies naast elkaar die gegevens bevatten over de werkgelegenheid op verschillende schaalniveaus, waaronder de provincie Utrecht en Nederland (als referentie).

TNO (2012) Economische verkenningen Regio Utrecht

De werkgelegenheid in 2011 is ingeschat op 671.800 banen in de provincie Utrecht en 8.065.100 landelijk. Het aantal banen in Utrecht is daarmee zo'n 8,3% van het aantal banen in Nederland. Het rapport vermeldt het volgende over de groei van de werkgelegenheid per jaar, zowel in de afgelopen periode als volgens prognose, zie Tabel B1.1:

Tabel B1.1: Werkgelegenheid in de provincie Utrecht en Nederland. Bron: TNO op basis van PAR/LISA, CBS, CPB.

Werkgelegenheid	Utrecht	Nederland
Groei werkgelegenheid per jaar tijdvak 1996-2011	2,1%	1,5%
Groei werkgelegenheid per jaar tijdvak 2006-2011	1,3%	1,0%
Verwachte groei werkgelegenheid per jaar 2012-2020	0,9%	0,9%

KvK Midden-Nederland (2013a) Monitor Economie provincie Utrecht juni

In de provincie Utrecht waren in 2012 circa 676.101 personen werkzaam, ongeveer 8,4% van de totale werkgelegenheid in Nederland. Bron: LISA en Provincie Utrecht (bewerking: Kamers van Koophandel Gooi-, Eem- en Flevoland en Midden-Nederland).

Gemeente Utrecht (2013) U10-monitor, feiten en cijfer over de regio Utrecht

Onderstaande tabel geeft het aantal banen in 2010 en 2012 op het niveau van de U10-regio, provincie Utrecht en Nederland. Onder banen vallen alle fulltimers, parttimers en uitzendkrachten. De U10 is een netwerk van tien gemeenten in de provincie Utrecht, die samenwerken op het terrein van economie, wonen, ruimtelijke ontwikkeling, bereikbaarheid en het sociale domein. Bron: LISA (2013).

Tabel B1.2: Werkgelegenheid in de provincie Utrecht en Nederland. Bron: Gemeente Utrecht (2013)

Werkgelegenheid (aantal banen)	2010	2012
De Bilt	18.378	17.684
Bunnik	8.550	7.667
Houten	22.883	23.614
IJsselstein	12.779	12.554
Nieuwegein	42.885	43.140
Stichtse Vecht	23.414	23.447
Utrecht	223.644	231.412
Vianen	11.238	10.285
Woerden	27.350	26.928
Zeist	36.145	36.342
U10-regio (totaal)	427.266	433.073
Provincie Utrecht	666.994	675.854
Nederland	8.041.624	8.084.739

CBS/TNO (2013) Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt

Tabellen met cijfers over het aantal banen in Nederland in 2007 en 2010.

Tabel B1.3: Banen van werknemers naar contractsoort en 12-uurs grens in september 2007 en 2010. Bron: Statistiek Werkgelegenheid en Lonen van het CBS.

	< 12 uur per week	> 12 uur per week	Totaal
September 2007			
Tijdelijk contract (%)	48	23	26
Vast contract (%)	52	77	74
Totaal (%)	100	100	100
Totaal (x duizend)	1.077	6.809	7.886
September 2010			
Tijdelijk contract (%)	52	25	29
Vast contract (%)	48	75	71
Totaal (%)	100	100	100
Totaal (x duizend)	1.133	6.766	7.899

KvK Midden-Nederland (2013b) Factsheet Economie per gemeente

Weergave van de groei of krimp in arbeidsplaatsen tussen 2008 en 2012 van gemeenten in het gebied van Kamer van Koophandel Midden-Nederland. Dit gebied omvat veel Utrechtse gemeenten, maar ook een aantal die in Gelderland liggen, zoals Geldermalsen, Tiel en Zaltbommel. Tegelijkertijd vallen belangrijke Utrechtse gemeenten als Amersfoort en Leusden binnen een andere KvK-regio (Gooi-, Eem- en Flevoland). Vandaar dat het totaal aantal arbeidsplaatsen in het gebied zich moeilijk laat vergelijken met dat van de provincie Utrecht. De cijfers op het niveau van gemeenten komen wel overeen met die van de U10-gemeenten in het rapport Gemeente Utrecht (2013).

Tabel B1.4: Groei of krimp in arbeidsplaatsen van gemeenten in KvK Midden-Nederland. Bron: PAR 2012 Provincie Utrecht (arbeidsplaatsen).

Gemeente	2008	2012	Groei/krimp
De Bilt	18.670	17.735	-5%
Rhenen	5.684	5.650	-1%
Utrechtse Heuvelrug	22.576	22.460	-1%
Veenendaal	29.184	28.827	-1%
Wijk bij Duurstede	6.045	6.189	2%
Zeist	36.055	35.478	-2%
Bunnik	9.276	8.509	-8%
Houten	21.254	23.617	11%
IJsselstein	13.348	12.582	-6%
Nieuwegein	46.638	43.142	-7%
Utrecht	220.639	231.536	5%
Vianen	11.912	10.286	-14%
De Ronde Venen	16.413	16.586	1%
Lopik	5.387	5.245	-3%
Montfoort	5.699	5.328	-7%
Oudewater	3.592	3.665	2%
Stichtse Vecht	23.687	23.482	-1%
Woerden	28.526	26.928	-6%
Totaal	526.593	529.257	1%

UWV (2013) Regio in beeld 2013, arbeidsmarktschets Midden-Utrecht / UWV (2013) Regio in beeld 2013, arbeidsmarktschets Oost-Utrecht.

Het UWV werkt met arbeidsmarktregio's. Voor de provincie Utrecht zijn twee van deze regio's relevant: Midden-Utrecht en Oost-Utrecht. UWV heeft het aantal banen in Midden-Utrecht in 2012 ingeschat op 478.000 en in Oost-Utrecht op 154.000 banen in deze sectoren te vinden.

ING (2012) Regio's in economisch perspectief 2013

Er zijn 7.828.200 banen in Nederland en 665.600 banen in Utrecht in 2010. *Bron: CBS, met een bewerking van ING Economisch Bureau.*

Bijlage 2. Achtergrondinformatie arbeidsproductiviteit

De indicator arbeidsproductiviteit komt in 14 studies aan bod, maar tijd, niveau, schaal, uitgangspunten, methodiek, databron en dergelijke verschillen van studie tot studie. Om daar meer zicht op te krijgen, zetten we hieronder de studies naast elkaar die gegevens bevatten over de arbeidsproductiviteit op verschillende schaalniveaus, waaronder de provincie Utrecht en Nederland (als referentie).

TNO (2012) Economische verkenningen Regio Utrecht

De arbeidsproductiviteit in 2011 is ingeschat op € 79.500 per fte in de provincie Utrecht tegenover € 78.600 per fte in Nederland. Het rapport vermeldt het volgende over de groei van de arbeidsproductiviteit per jaar in de afgelopen periode, zie Tabel B2.1:

Tabel B2.1: Arbeidsproductiviteit in de provincie Utrecht. Bron: TNO op basis van CBS en PAR2011

Arbeidsproductiviteit	Utrecht
Gemiddelde groei per jaar tijdvak 1996-2011	1,4%
• Gemiddelde groei per jaar tijdvak 1996-2001	1,8%
• Gemiddelde groei per jaar tijdvak 2001-2006	1,6%
• Gemiddelde groei per jaar tijdvak 2006-2011	0,7%

KvK Gooi-, Eem- en Flevoland (2012) Monitor Economische ontwikkeling Gooi- en Vechtstreek 2011-2012

De arbeidsproductiviteit van het midden- en kleinbedrijf in de Gooi en Vechtstreek bedroeg in 2011 € 91.500. Het Nederlandse gemiddelde ligt met € 73.500 aanzienlijk lager. (In deze analyse worden tot het midden- en kleinbedrijf alle bedrijven gerekend tot maximaal 100 werkzame personen. De arbeidsproductiviteit wordt berekend door de bruto toegevoegde waarde te delen door het arbeidsvolume.) Bron: Rabobank

KvK Midden-Nederland (2013) Monitor Economie provincie Utrecht juni

In 2012 ligt de arbeidsproductiviteit in de provincie Utrecht gemiddeld op € 87.000 per fte. In Nederland bedraagt deze op € 80.000 per fte. Daarmee ligt de arbeidsproductiviteit in de provincie Utrecht boven het landelijk gemiddelde. Dit verschil is zichtbaar in alle sectoren, met uitzondering van de landbouw en industrie. In 2012 nam de arbeidsproductiviteit per saldo licht toe (met name in de financiële dienstverlening en de zorg). In de bouw was er sprake van een afname.

Tabel B2.2: Arbeidsproductiviteit in 2012 per economische sector in Utrecht. Bron: EIM.

Sector	Arbeidsproductiviteit
Landbouw	44.000
Industrie	90.000
Nutsbedrijven	440.000
Bouw	62.000
Handel	75.000
Transport en communicatie	95.000
Horeca	52.000
Financiële diensten	216.000
Verhuur en zakelijke diensten	90.000
Zorg	62.000
Overige diensten	59.000

ING (2013) Grote regionale verschillen in innovatie

Utrecht kent na Drenthe en Noord-Brabant de sterkste groei in arbeidsproductiviteit van Nederland in de periode 2008-2012 (+7,5%). Deze gestegen arbeidsproductiviteit lijkt

met name terug te voeren op succesvolle procesinnovaties. Product- en diensteninnovaties zijn schaarser. *Bron: niet bekend (op andere plekken in het document geldt als bron: CBS, EIM, Graydon, ING Economisch Bureau).*

TFI (2012) Factsheet Economie van Utrecht: Duurzaamheidseconomie

Voor de sector 'duurzaamheidseconomie' in Utrecht geldt een hoge arbeidsproductiviteit: 17,8% van de werkgelegenheid zorgt voor 25,4% van de verdien capaciteit van Utrecht. *Bron: TNO op basis van PAR/LISA, CBS, CPB.*

TNO (2012) De Randstad Monitor 2012, Randstad Holland in internationaal perspectief

De arbeidsproductiviteit bedroeg in de EU in 2011 gemiddeld 52,6 duizend euro per werknemer. De stedelijke regio's laten een hoger cijfer zien: 73,4 duizend euro per werknemer. Randstad Holland bevindt zich met 80 duizend euro iets boven het gemiddelde voor de stedelijke regio's en ook iets hoger dan Nederland als geheel. Hoge niveaus van de arbeidsproductiviteit vinden we in Parijs, Stockholm, München, Dublin, de Vlaamse Ruit en Frankfurt/Main. Lage niveaus hebben Boedapest, Praag, Lissabon, Madrid, Milaan, Berlijn en Londen.

Tabel B2.3: Jaarlijkse gemiddelde groei arbeidsproductiviteit 1995-2011 naar tijdvak (2010 en 2011 voorlopig). Bron: TNO o.b.v. Eurostat/OECD/CBS.

Tijdvak	1995-2000	2000-2005	2005-2009	1995-2011	2009-2011	2011
Randstad (%)	1,4	1,9	0,4	1,3	1,6	1,3
Totaal regio's (%)	1,9	1,5	0,9	1,6	2,3	2,6
Nederland (%)	1,4	1,6	0,5	1,3	1,8	1,2
EU 27 (%)	2,1	1,9	0,6	1,6	1,7	1,6

UWV en Panteia/EIM (2013) Arbeidsmarktprognose 2013-2014, regionale ontwikkeling arbeidsmarkt

Bij krimp van de economie is er minder vraag naar arbeid. Omdat de productiviteit van arbeid in veel sectoren groeit, rekenen we in 2013 met een extra krimp van de werkgelegenheid in voltijdseenheden (arbeidsjaren). Op landelijk niveau neemt het aantal arbeidsjaren in 2013 af met 1%.

In 2014 gaan het CPB en andere economische instituten uit van economische groei. Toch betekent deze economische groei nog geen toename van de werkgelegenheid in voltijdseenheden. Ten eerste omdat gemiddeld gezien de productiviteit van arbeid groeit. Ten tweede omdat werkgevers met vertraging hun personeelsbestand aanpassen aan de afzetontwikkeling en op dit moment nog ruim in het personeel zitten.

Tabel B2.4: Ontwikkeling BBP, arbeidsproductiviteit en aantal banen

		Waarde			Groei	
		2012	2013	2014	2013	2014
BBP, prijsniveau 2010	€ mld	534	532	538	-0,5%	1,0%
Arbeidsproductiviteit	x 1.000	79,6	80,1	81,1	0,6%	1,3%
Arbeidsjaren totaal	x 1.000	6.711	6.645	6.628	-1,0%	-0,3%
- Waarvan werknemers	x 1.000	5.854	5.781	5.759	-1,2%	-0,4%
- Waarvan zelfstandigen	x 1.000	858	864	870	0,8%	0,7%

Bron: niet bekend

Bijlage 3. Achtergrondinformatie grote en kleine bedrijven

Drie studies gaan in op het aandeel grote en kleine bedrijven, maar tijd, niveau, schaal, uitgangspunten, methodiek, databron en dergelijke verschillen van studie tot studie. Om daar meer zicht op te krijgen, zetten we de studies hieronder naast elkaar.

ING (2012) Regio's in economisch perspectief 2013

In 2010 was het aantal bedrijfsvestigingen 956.210 in Nederland en 75.680 in Utrecht. Het totaal aantal bedrijfsvestigingen in de provincie Utrecht is hiermee ten opzichte van 2007 toegenomen met 22,4%. Daarmee ligt de groei boven het Nederlandse gemiddelde van 18,2%. In vergelijking met Nederland heeft de provincie Utrecht veel bedrijfsvestigingen in de zakelijke en financiële dienstverlening. Daar zijn ook relatief veel banen te vinden, net als bij de overheid. De industrie is zowel qua vestigingen en vooral wat banen betreft ondervertegenwoordigd in Utrecht. *Bron: CBS, bewerking ING Economisch Bureau.*

Tabel B3.1. Aandeel vestigen per sector in Nederland en de provincie Utrecht in 2010

Sector	Nederland	Utrecht
Agrarische sector	8,9%	4,7%
Industrie	5,7%	4,4%
Bouw	12,4%	10,9%
Handel	21,5%	19,8%
Transport & opslag	3,1%	2,2%
Horeca	4,4%	3,4%
Zakelijke dienstverlening	27,1%	34,7%
Financiële dienstverlening	2,3%	4,4%
Overheid & Onderwijs	2,6%	3,4%
Zorg	5,7%	6,2%
Overig	6,3%	5,8%
Totaal	956.210	75.680

Volgens ING (2012) lag in de provincie Utrecht het aandeel van het MKB (exclusief ZZP'ers) in de toegevoegde waarde in 2009 met 54,7% op een vergelijkbaar niveau met het gemiddelde in Nederland (55,1%). In 2007 had het MKB in Utrecht nog een aandeel van 56,5% in de toegevoegde waarde. Opvallend is dat ZZP'ers met 10,2% minder bijdragen aan de Utrechtse toegevoegde waarde dan landelijk (11,4%). Het aandeel van het grootbedrijf is met 35,1% juist groter dan het landelijke gemiddelde van 33,5%. *Bron: CBS, bewerking ING Economisch Bureau.*

TNO (2012) Economische verkenningen Regio Utrecht

De gemiddelde bedrijfsgrootte in Utrecht is tussen 1996 en 2011 gehalveerd. Dit geldt voor bijna alle sectoren, behalve de overheid en de financiële instellingen. De schaalverkleining treedt juist op in de voor Utrecht belangrijke sectoren. Echter, in absolute zin zijn er in Utrecht nog altijd relatief meer grote bedrijven gevestigd (groter dan 100 werkzame personen) dan in Nederland. Niettemin is de beweging in Utrecht duidelijk: veel meer kleine bedrijven.

Tabel B3.2: Aantal bedrijven naar aantal werknemers en sector

2011 Sector	Micro (0-1)		Klein (2-10)		Midden (11-100)		Groot (>100)	
	Ut.	NL	Ut.	NL	Ut.	NL	Ut.	NL
Landbouw	12	12	77	62	11	20	0	6
Industrie	5	3	11	10	38	33	46	54
Energie	1	1	4	2	16	13	79	84
Water en afvalbeheer	1	2	6	8	54	39	39	51
Bouwnijverheid	17	18	17	22	35	42	31	18
Groot- en detailhandel	7	7	27	33	41	41	25	19
Vervoer en opslag	4	3	8	11	26	33	61	53
Horeca	4	4	30	35	56	51	10	11
Informatie/communicatie	12	17	10	18	21	28	57	37
Financiële instellingen	2	3	6	14	12	22	80	61

KvK et al. (2013) Trend- en SWOT-analyse provincie Utrecht

Dit rapport constateert bij "Economische ontwikkelingen tot nu toe" het volgende:

- Er zijn bovengemiddeld veel grotere bedrijven en organisaties in Utrechtgevestigd.
- Relatief laag aandeel MKB.

Het eerste punt is aangemerkt als een sterkte, het tweede als een zwakte.

Notie

ING (2012) geeft aan dat MKB midden- en kleinbedrijven zijn met minder dan 250 werkzame personen. ZZP'ers vallen buiten deze categorie. In TNO (2012) is het midden- en kleinbedrijf gedefinieerd als bedrijven met minder dan 100 werkzame personen. KvK et al. (2013) geeft geen enkele definitie voor MKB.